

Голові разової спеціалізованої
вченої ради ДФ 20.051.237
Карпатського національного
університету
імені Василя Стефаника,
доктору мистецтвознавства, професору,
професору кафедри дизайну і теорії
мистецтва
Дундяк Ірині Миколаївні
(76018, м. Івано-Франківськ,
вул. Шевченка, 57)

ВІДГУК

офіційного опонента, кандидата мистецтвознавства, доцента, ректора
Київської державної академії декоративно-прикладного мистецтва і дизайну
імені Михайла Бойчука
Осадчої Олени Анатоліївни
на дисертацію Пазинюк Марії Василівни
«Зображення музичних інструментів і музикантів в українському
малярстві XVI–XVIII століть»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 023
«Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація» галузі знань
02 «Культура і мистецтво»

Актуальність теми дисертації. Дисертаційну роботу Пазинюк Марії Василівни присвячено комплексному вивченню важливого, проте недостатньо дослідженого аспекту українського мистецтва – зображенню музичних інструментів і музикантів в українському малярстві XVI–XVIII століть. Обрана тема перебуває на перетині мистецтвознавства, музичної іконографії, культурології, історії українського образотворчого

мистецтва та органології, що свідчить про її міждисциплінарний характер і значний науковий майбутній потенціал.

Актуальність роботи зумовлена потребою комплексного переосмислення мистецької спадщини України крізь призму візуальної репрезентації музичної культури. Незважаючи на наявність доволі великої кількості досліджень українського іконопису, барокового малярства, проблема особливостей зображення музичних інструментів, музикантів, представлення їхнього символічного змісту або функціонального призначення впродовж XVI–XVIII століть досі не була предметом самостійного комплексного мистецтвознавчого дослідження.

Особливу цінність дисертації становить систематизація значного масиву пам'яток українського малярства різних мистецьких осередків, що дало змогу авторці простежити еволюцію іконографічних типів музикантів, особливості відображення музичних інструментів у сакральному та світському живописі, визначити їхнє символічне навантаження, художньо-стилістичні особливості й місце в розвитку української художньої культури.

Важливо також те, що результати дослідження сприяють глибшому розумінню взаємодії музичного й образотворчого мистецтва, розширюють сучасні уявлення про культурні процеси ранньомодерної України та дають можливість по-новому інтерпретувати значну кількість пам'яток українського малярства.

Таким чином, обрана тема є актуальною, своєчасною, має важливе теоретичне й практичне значення для сучасного українського мистецтвознавства та відповідає актуальним напрямам розвитку гуманітарної науки.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до наукового напрямку кафедри дизайну і теорії мистецтва Карпатського національного університету імені Василя Стефаника. Вона є складовою комплексних досліджень у галузі історії українського мистецтва, культурології та мистецтвознавства, а також –

частиною науково-дослідницької роботи кафедри дизайну і теорії мистецтва «Актуальні питання культурології: теорія та історія культури» (державний реєстраційний номер 0117U004571). Тематика дисертації органічно поєднується із сучасними напрямками вивчення української художньої спадщини, розвитку іконографічних досліджень живопису, історії сакрального мистецтва та міждисциплінарних мистецтвознавчих студій, спрямованих на комплексне осмислення культурних процесів України.

Виконане дослідження сприяє реалізації державної політики щодо збереження, популяризації та наукового опрацювання культурної спадщини України, а також відповідає сучасним тенденціям розвитку української гуманітарної науки та мистецтвознавчих досліджень.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій.

Наукові положення, висновки та узагальнення, сформульовані авторкою, достатньо обґрунтовані та переконливі. Вони базуються на широкій джерельній базі, що включає пам'ятки українського сакрального і світського малярства XVI–XVIII століть, архівні матеріали, музейні колекції, іконографічні джерела з інтернет-ресурсів, наукові публікації українських і зарубіжних дослідників, а також матеріали з історії музичної культури й органіології.

Авторка застосовує комплекс сучасних загальнонаукових і спеціальних мистецтвознавчих методів дослідження, серед яких – історико-порівняльний, іконографічний, іконологічний, формально-стилістичний, типологічний та системний аналіз. Використання зазначених методологічних підходів забезпечило всебічне висвітлення предмета дослідження, дало можливість досягти поставленої мети.

Логічність побудови роботи, взаємозв'язок між окремими розділами, послідовність викладу матеріалу та аргументованість сформульованих висновків свідчать про високий рівень наукової підготовки дисертантки та її вміння працювати з великим масивом різноманітного матеріалу.

Достовірність результатів підтверджується доволі широкою апробацією основних положень дисертації, достатньою кількістю наукових публікацій та відповідністю зроблених висновків поставленим у дослідженні завданням.

Наукова новизна дисертації полягає в тому, що вперше в українському мистецтвознавстві здійснено комплексне дослідження зображень музичних інструментів і музикантів в українському малярстві XVI–XVIII століть як цілісного історико-мистецького явища.

Авторкою систематизовано значний корпус пам'яток українського сакрального та світського живопису, в яких представлені музиканти й музичні інструменти, визначено основні іконографічні типи музичних образів, простежено особливості їхнього розвитку в різних художніх осередках України, проаналізовано стилістичні зміни та символічне значення музичних сюжетів.

Важливим науковим здобутком є комплексне дослідження художніх особливостей зображення музичних інструментів різних історичних періодів, установлення взаємозв'язку між розвитком музичної культури та еволюцією образотворчого мистецтва, а також введення до наукового обігу значної кількості маловідомих мистецьких пам'яток.

Практично важливим є також узагальнення матеріалу щодо іконографії музикантів у сакральному мистецтві, що створює підґрунтя для подальших досліджень української художньої культури, історії музики та міждисциплінарних мистецтвознавчих студій.

Оцінка змісту дисертації, її завершеності й відповідності встановленим вимогам. Дисертаційна робота Пазинюк Марії Василівни є самостійним, логічно побудованим і завершеним науковим дослідженням, виконаним відповідно до сучасних вимог, що висуваються до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії. Робота характеризується чіткою структурою, внутрішньою послідовністю викладу матеріалу, належним

рівнем наукової аргументації та комплексним підходом до розв'язання поставлених дослідницьких завдань.

Структура дисертації логічна та повністю відповідає визначеним меті й завданням дослідження. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Така побудова забезпечує послідовне розкриття предмета дослідження: від аналізу ступеня наукової розробленості проблеми й методологічних засад до комплексного дослідження фактологічного матеріалу та формулювання науково обґрунтованих висновків.

У вступі дисертанткою чітко визначено актуальність теми, об'єкт і предмет дослідження, сформульовано мету й основні завдання, окреслено методологічну основу роботи, розкрито наукову новизну, теоретичне і практичне значення отриманих результатів, наведено інформацію щодо апробації результатів дослідження та особистого внеску авторки. Усі структурні елементи вступу викладено відповідно до вимог, що ставляться до дисертацій.

Перший розділ присвячено аналізу основної термінології, історіографії, джерельної бази та методологічних засад дослідження. Авторкою здійснено ґрунтовний огляд українських і зарубіжних наукових праць, присвячених історії українського малярства, сакрального мистецтва, музичної культури, органології, іконографії та суміжних галузей гуманітарного знання.

Важливою перевагою цього розділу є систематизація значного масиву наукових джерел, що дало можливість не лише визначити сучасний стан розроблення проблеми, а й виявити питання, які залишалися недостатньо дослідженими. Особливої уваги заслуговує комплексний аналіз візуального матеріалу різного походження – музейних збірок, архівних матеріалів, іконописних пам'яток, творів станкового живопису, історичних документів та наукових публікацій.

Авторка переконливо обґрунтовує застосування історико-порівняльного, іконографічного, іконологічного, формально-стилістичного та

системного методів дослідження, що забезпечує високий рівень наукової достовірності отриманих результатів.

Другий розділ присвячено детальному дослідженню зображень музичних інструментів і музикантів в українському малярстві XVI століття й особливостям розвитку української іконографічної традиції музичної теми в живописі. У цьому розділі дисертантка здійснює комплексний аналіз іконографічних сюжетів, у яких подано музичні образи, класифікує їх, простежує особливості їхнього формування під впливом візантійської традиції, західноєвропейського мистецтва та місцевих художніх осередків.

Особливої уваги заслуговує детальний аналіз музичних інструментів як важливої складової художнього образу біблійних героїв. Авторка не обмежується лише їхнім описом, а й досліджує символіку, функціональне призначення, особливості художньої інтерпретації та їхню роль у формуванні композиційної структури творів. Такий підхід дає можливість істотно розширити традиційні уявлення про взаємозв'язок музичного й образотворчого мистецтва. Вдалим є також порівняльний аналіз українських пам'яток з окремими аналогічними творами європейського мистецтва, що допомагає визначити характерні особливості розвитку української мистецької традиції.

Третій розділ має особливе значення для досягнення мети дисертаційної роботи, адже в ньому авторка досліджує не лише музичні мотиви церковного малярства XVII–XVIII ст., а й численні твори світської музичної теми в живописі. У цьому розділі дисертантка комплексно аналізує подальший розвиток іконографії музичних інструментів та музикантів, простежує еволюцію їхніх художніх образів у сакральному та світському живописі доби українського бароко, визначає особливості композиційних рішень, стилістичних змін та художньої мови творів різних мистецьких осередків.

Безперечною перевагою розділу є комплексний аналіз великої кількості мистецьких пам'яток, що дало можливість систематизувати зображення

музичних інструментів та музикантів, простежити зміни їхнього художнього трактування та встановити взаємозв'язок між розвитком музичної культури і трансформацією образотворчих традицій, а також введення до наукового обігу масиву творів із музичними мотивами з кужбушків іконописної майстерні Києво-Печерської лаври.

Особливу увагу авторка приділяє символічному змісту музичних образів у світському живописі мілітарного характеру, обґрунтовує їхнє місце й значення в геральдичних композиціях, декоративних картушах, корогвах тощо. Не менш важливими є результати аналізу творів світського живопису (портрети, побутові сцени), які демонструють розширення функцій музичних сюжетів та їхнє поступове входження до різних жанрових композицій українського мистецтва XVII–XVIII століть.

Загальна оцінка змісту роботи. Загальні висновки дисертації повністю відповідають поставленій меті й завданням дослідження, узагальнюють основні результати проведеної наукової роботи і відображають особистий внесок дисертантки в розвиток українського мистецтвознавства, зокрема у вивчення музичної тематики українського живопису XVI–XVIII століть.

Список використаних джерел свідчить про високий рівень опрацювання української та зарубіжної наукової літератури, а додатки істотно доповнюють основний текст дисертації, містять значний ілюстративний матеріал та полегшують сприйняття результатів дослідження.

Загалом дисертаційна робота Пазинюк Марії Василівни характеризується цілісністю, логічністю побудови, високим рівнем наукового аналізу, належною доказовою базою та ґрунтовністю виконаного дослідження. Вона є завершеною науковою працею, що має вагоме значення для подальшого розвитку українського мистецтвознавства, історії культури та досліджень у галузі музичної іконографії.

Основні результати дисертаційної роботи Пазинюк Марії Василівни достатньою мірою висвітлені в наукових публікаціях авторки. За темою

дисертації опубліковано чотири наукові статті у фахових виданнях України, включених до Переліку наукових фахових видань України категорії «Б», також опубліковано тези чотирьох науково-практичних конференцій різного рівня. Зміст опублікованих праць повною мірою відображає основні положення дисертації, її методологічні засади, результати аналізу джерельної бази, наукову новизну та сформульовані висновки. Апробація результатів дослідження здійснювалася протягом кількох років шляхом участі в шести міжнародних та всеукраїнських наукових конференціях, що підтверджує їхню наукову обґрунтованість та актуальність.

Публікації дисертантки засвідчують послідовність проведення дослідження, достатній рівень апробації отриманих результатів та відповідність вимогам, що ставляться до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії.

Дані про відсутність порушень академічної доброчесності. Аналіз змісту дисертаційної роботи дає підстави стверджувати, що дослідження виконано самостійно, усі основні наукові результати належать авторці особисто.

У роботі належним чином оформлено посилання на використані джерела, дотримано вимоги академічної доброчесності щодо цитування, використання наукової літератури та ілюстративного матеріалу. Ознак академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації чи інших порушень принципів академічної доброчесності під час ознайомлення з дисертацією не виявлено.

Авторка коректно використовує наукові праці українських та зарубіжних дослідників, критично їх аналізує, формуючи власні наукові висновки та концептуальні узагальнення.

Дискусійні положення та зауваження. Незважаючи на безперечну наукову цінність дисертації, високий рівень її виконання та значний особистий внесок авторки в розвиток українського мистецтвознавства, окремі положення роботи можуть бути предметом наукової дискусії.

1. У першому розділі дисертації, підрозділ 1.2, загалом доволі детально вказано історіографічні аспекти різних напрямів цього дослідження, які безпосередньо стосуються основної візуальної бази роботи. Однак, на нашу думку, недостатньо уваги приділено аналізу ґрунтовних наукових праць відомих дослідників сюжету «Козак Мамай». Зокрема праць П. Білецького [Білецький П. О. «Козак Мамай» – українська народна картина (1960), Белецкий П. А. Украинские народные картины «Казак-Мамай» (1975)], С. Бушака (Козак Мамай. Феномен одного образу та спроба прочитання його «ідентифікаційного коду» (2008)], статей І. Зінків (Зінків І. До походження епоніму «Козак-Мамай» (2007), Зінків І. Про символіку народних картин «Козак-Мамай» (2014)] тощо.

2. У висновках до другого, третього розділів та загальних до дисертації не вповні проакцентовано й узагальнено причини згасання традиції зображення музичних сюжетів біблійного характеру в страшносудній, страсній іконографії іконопису, хоч у тексті дисертації вони частково є.

3. Аналіз різних музичних інструментів, проведений у другому і третьому розділах на прикладі численних пам'яток іконопису, варто було б оформити в додатках у таблиці, де б систематизувалися їхні кількісні показники, типологія інструментів, хронологія. Це б істотно полегшило сприйняття інформації для майбутніх дослідників подібної тематики.

4. У підрозділі 3.2 дисертації авторка аналізує побутовий жанр із музичними мотивами, який представлено в тексті лише двома зразками (с. 145–148), свого часу вже описаними П. Жолтовським у виданні «Український живопис XVII–XVIII століть». Чи відомі дисертантці інші приклади тогочасних живописних зображень в Україні?

Водночас висловлені зауваження мають рекомендаційний характер, не стосуються основних положень дисертації та не впливають на загальну

позитивну оцінку проведеного дослідження. Їх можна розглядати як перспективні напрями подальших наукових пошуків авторки.

Відповідність змісту дисертації спеціальності. Зміст дисертації Пазинюк Марії Василівни повністю відповідає предметній галузі спеціальності 023 «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація» галузі знань 02 «Культура і мистецтво».

Представлене дослідження присвячене актуальним питанням історії українського живопису, розвитку іконографії, образотворчого мистецтва, що повністю відповідає профілю зазначеної спеціальності.

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам. Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що дисертаційна робота Пазинюк Марії Василівни на тему «Зображення музичних інструментів і музикантів в українському малярстві XVI–XVIII століть» є самостійним, завершеним, цілісним та актуальним науковим дослідженням, виконаним на високому теоретичному, методологічному і науковому рівнях.

Дисертація характеризується науковою новизною, достатнім рівнем обґрунтованості отриманих результатів, логічною структурою, високою культурою наукового викладу, комплексним підходом до вирішення поставлених завдань та вагомим практичним значенням.

Основні положення дисертації достатньою мірою апробовані, висвітлені в наукових публікаціях, відповідають поставленій меті і завданням дослідження, а сформульовані висновки є достовірними й аргументованими.

За своїм змістом, рівнем наукової новизни, теоретичним і практичним значенням дисертаційна робота відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (зі змінами), а також вимогам Міністерства освіти і науки України до оформлення дисертацій.

Авторка дисертації Пазинюк Марія Василівна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 023 «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація» галузі знань 02 «Культура і мистецтво».

Опонент:

кандидат мистецтвознавства,
доцент, ректор Київської державної
академії декоративно-прикладного
мистецтва і дизайну імені
Михайла Бойчука

Олена ОСАДЧА